SlavVaria 1/2026. 173–197
DOI: 10.15170/SV.1/2026.173

ANDOR VEGH – STJEPAN BLAZSETIN
(Pečuh, Mađarska)

Demografske osnove i migracijski tokovi u formiranju hrvatsko-šokačke zajednice grada Mohača u 18. stoljeću[1,2]

Sažetak: Subetničke skupine Hrvata u Mađarskoj bile su koncentrirane prvenstveno u ruralnim područjima uz jugozapadne i zapadne granice Mađarske do 1970-ih. Hrvatsko-šokačko stanovništvo Mohača bilo je jedna od iznimaka koja je stoljećima čuvala svoj kulturni i nacionalni identitet čak i u urbanom okruženju. Ta je situacija sama po sebi usmjerila posebnu pozornost na ovu zajednicu, a da ne spominjemo dodatne čimbenike - povijest grada u 20. stoljeću, ophod bušara kao najveći karnevalski događaj Mađarske ili izvanrednu i jedinstvenu tradiciju tamburaških orkestara u Mađarskoj - koji su povećali vrijednost ove zajednice u kulturnom kontekstu Panonskog prostora. U našem radu ispitujemo formiranje ove hrvatsko-šokačke zajednice, kao kolektivnog čuvara i nositelja tih kulturnih elemenata. Ovu analizu formiranja zajednice ispitujemo u procesu njenog formiranja u postosmanskom razdoblju od kasnih 17. stoljeća do sredine 18. stoljeća. Na temelju upisa u gradske župne matice od 1723. godine, kao i poimeničnih poreznih registara od 1690-ih, pokušavamo prikazati demografski sastav, promjene, učinke migracija i dinamiku hrvatskog stanovništva ovog grada. U svjetlu rezultata naših analiza ispitujemo i teorije i legende o formiranju hrvatsko-šokačkog stanovništva Mohača.

Ključne riječi: Mohač, Hrvati – Šokci, demografija, matične knjige rođenih, migracije stanovništva, postosmanski period

Uvod

O podrijetlu hrvatskih obitelji grada Mohača i njegove uže okolice postoji više historiografskih teza, povijesnih izvora i usmenih predaja. Te se spoznaje na specifičan način isprepleću u suvremenom kontekstu. Nažalost, sveobuhvatno znanstveno djelo koje bi kritički vrjednovalo i sintetički saželo dosadašnje spoznaje o navedenoj problematici još nije publicirano. Ovaj se rad

[1] A tanulmány az OTKA K 146585 számú, “Magyarország és a Nyugat-Balkán” című projekt és a Pécsi Tudományegyetem támogatásával készült. – Ovaj je rad nastao pomoću potopre OTKA K pod reg. brojem 146585, pod naslovom “Magyarország és a Nyugat-Balkán” (Mađarska i zapadni Balkan) uz daljnju pomoć Sveučilišta Pečuha (PTE).
[2] Izvorni znanstveni rad

ne prihvaća tog opsežnog zadatka, već mu je namjera pridonijeti dosadašnjim spoznajama konkretnim doprinosom – analizom matičnih knjiga od početka sustavnog vođenja podataka o rođenima u 18. stoljeću. Navedeno se provodi primjenom metodološkog obrasca već korištenog u analizama identičnih podataka za Hrvate u podravskim naseljima na lijevoj obali Drave u 18. stoljeću (VEGH 2022, 2025). Na temelju dobivenih podataka o rođenima izdvojit će se najznačajnija i najfrekventnija prezimena po desetljećima, a istražit će se i formiranje pojedinih varijanti bilježenja prezimena te društvene veze unutar Mohača i njegove okolice.

Izvori rada

Prvenstveni izvor rada čini analiza zabilježenih prezimena u crkvenom zapisu matice rođenih između 1723. i 1762. crkve koja je kasnije nazvana župnom crkvom grada (Belvárosi Plébánia Templom). Po crkvama katolička zajednica u gradu Mohaču pripada dvjema crkvama – gradskoj (Belvárosi) i prigradskoj crkvi (Külvárosi). Prema podacima digitalizirane baze podataka crkvenih arhiva Mađarske – www.matricula.hu – nakon osmanskog razdoblja od 1694. prvu crkvu Mohača vode franjevci, koja će biti posvećena Svetom križu. Nakon što 1713. franjevci predaju župu Pečuškoj Biskupiji, biskup Vilim Franjo Nesselrode postupno imenuje župnike u postojeće župe. Biskup Žigmund Berényi 1742./'43. izgrađuje novu crkvu u Mohaču koja će zbog toga biti nazvana „biskupskom“. Ta će crkva, budući da je upravo u to vrijeme izgorjela župna crkva Svetog Križa, njenu ulogu preuzeti sve do 1766. kada će se ona ponovo izgraditi, no nova će već biti izgrađena u čast Svetog Mihaela arkanđela. 1850. biskup Ivan Scitovszky dijeli Mohačku župu na dva dijela – crkva Svetog Mihaela arkanđela će se nazvati gradskom, a biskupska prigradskom župom[3]. Ovu će drugu voditi franjevci sve do 1950. kada će njihov red u Mađarskoj biti raspušten.

Zapisivanje podataka rođenih (i krštenih) prema našem istraživanom izvoru počinje 25. srpnja 1723. godine[4]. Pored toga, važne podatke uopće o naseljavanju Hrvata i o migraciji stanovništva piše Unyi Bernardin (UNYI 1943, 1947), koji spominje da se vođenje matičnih knjiga rođenih u franjevačkoj crkvi u Mohaču datira još od 1710. godine (UNYI 1947: 75.). Nažalost, do ovih podataka o kojima Unyi govori dosad još nije bilo moguće doći, ne postoje u našoj primarnoj bazi podataka[5] ili je sama knjiga nestala. Kao slijedeći korak istraživanja planiramo ući u trag toj matici rođenih. Stoga smo se za rekonstrukciju stanja s početka 18. stoljeća služili popisom poreznih

[3] https://matricula.hu/node/1905

[4] Vidi točno: https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-61TQ-W?cat=koha%3A427348&i=5&lang=hu&cc=1743180&groupId=1743180

[5] Radi se o međunarodnoj bazi podataka family search – https://www.familysearch.org/hu/home/portal/, koji je opće prihvaćen sa strane kako istraživača tako i u krugu istraživanja obiteljskog stabla.

obveznika iz 1711.[6], 1715. i 1720. godine, a ti su dokumenti dostupni na stranicama MNL (Mađarskog Nacionalnog Arhiva)[7]. Pored samog grada Mohača analizirana matična knjiga sadrži (naročito u prvim godinama zapisivanja) podatke i za okolna naselja čije ćemo podatke također spomenuti pri pregledu poreznih dokumenata.

Zabilježena prezimena i osobna imena u prvoj polovici 18. stoljeća vodila su se na latinskom na način koji je ovisio o umijeću samog zapisivača. Zapisivači su uglavnom bili lokani župnici, kapelani, a nerijetko i pojedini fratri. Naravno, vidljive su značajne razlike i u poznavanju i korištenju latinskog jezika, a tako i u načinu zapisivanja. Baš zato pri analizi prezimena slične forme nećemo razdvajati, nego svrstati kao zapisi jedne obitelji, jednog prezimena.

Zapisivači, način zapisivanja i neke primjedbe

Podatke o samim zapisivačima možemo pratiti preko matičnih bilješki. To će najčešće biti lokalni župnik, ili netko tko je njega zamijenio ili bio u pomoćničkoj ili bilježničkoj službi. Prvi zapis 25. srpnja 1723. načinio je pater Simunovich, koji će se kasnije zapisivati kao kapelan. Odmah na drugoj bilješci, koji se odnosi na krštenje 18. travnja iste godine, tj. 3 mjeseca prije prvog zapisa potpisnik je Joannes Zalbur, lokalni župnik, koji će biti na toj poziciji do početka 1730. godine. Činjenica da se zapisi nisu vodili prema kalendarskom redoslijedu ukazuje na to da su se podaci u knjigu unosili naknadno i to grupno vezano za pojedina naselja, to je vidljivo naročito 1720-ih godina, kada se osim mohačkih podataka jasno vide i druga naselja koja se redovito pojavljuju u grupama.

Zlabur je prije Mohača službovao u Bátaszéku od 1718. kao župnik, a vjerojatno je bio iz nekog drugog kraja (HERMANN E. 1998.), na što ukazuje njegovo prvo pismo iz Bátaszéka, koje navodi da je teško naviknuti se na nepoznat kraj „tam ignota patria“ (HERMANN E. 1998.). Sam sebe Zlabur najčešće oslovljava kao pater, što sugerira da je izvorno bio franjevac, koji je kasnije postao župnikom, možda baš prilikom imenovanja u Mohaču (HERMANN E. 1998.) Vrijedi napomenuti da prezime Zlabur (rjeđe Žlabur) u XVII. stoljeću se može pronaći u zapadnoj Hrvatskoj na području Zagorja (župa Začretje i Stubica)[8], no prezime Slebur je prilično rašireno u Podrinju i središnjoj Bosni[9], gdje su se nalazili i centri franjevačkog reda Bosne Srebrene, no ove moguće veze valja detaljno istražiti.

Zapisivanje prezimena i imena u Mohaču za vrijeme Joannesa Zlabura ne odaje nikakvu jezičnu preferenciju ili odstupanje. Mađarska, njemačka kako i

[6] Poimenične podatke o poreznim obveznicima iz 1711. objavljuje Fölker (FÖLKER 1900).
[7] Vidi na stranici https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/
[8] https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-899C-RSF7?view=index&cc=2040054&lang=hu
[9] https://actacroatica.com/hr/surname/Slebur/

hrvatska prezimena podjednako se prilagođavaju latinskom jeziku i miješanoj mađarsko-njemačkoj grafiji. Takvi primjeri su korištenje „sz“ za s, ili rijetko „ß“ u nekim pozicijama, prema njemačkom načinu pisanja.

Za vrijeme službovanja Zlabura pojavljuju se i franjevci iz raznih mjesta – tako *patrus franciscanus Horvatics, p. Marco a Lippa, fra Serafino de Mohacs* ili *frater Antonius a Belgrad* itd. Mišljenja smo da to samo dokazuje povezanost te mohačke župne crkve s mohačkom franjevačkom crkvom a ne nužno osobne veze samog župnika Zlabura.

Nakon nestanka Zlabura kao zapisivača, od samog početka 1730. godine pojavljuje se Georgius Latincich plebanus Mohaciensis, koji se ne potpisuje redovito kao Zlabur, ali po grafiji je očito da vodi zapise sve do kraja 1733. Za njegovo vrijeme prestaje zapisivanje lokaliteta krštenih, tako da sve do kraja obrađenih podataka, do 1762. ne možemo sa sigurnošću odrediti mjesto rođenja/prebivališta krštenih, jedino vjerojatnost prebivališta pojedinih obitelji možemo odrediti prema prijašnjim podacima, ali migracije unutar Mohača i pojedinih naselja nije moguće odrediti. Još za vrijeme Latinčića i zabilježavanja lokaliteta vidi se da mohačka crkva postepeno prestane biti centar za širu okolicu u vođenju matica. Početkom 1730-ih u bilješkama već je jedva primjetljiva nazočnost drugih naselja osim Mohača. Tome je uzrok što se na području između Mohača i Pečuha kako i na podunavskom prostoru u blizini Mohača zajedno sa organiziranim useljavanjima formiraju i reorganiziraju se i ostale župe koje izgrađuju svoje crkve – tada još drvene a od 1750-ih zidane barokne građevine. Kasnije, 1750-60-ih godina za vrijeme drugih župnika poslije Latinčića rijetko vidimo da se pojavljuju krštenja iz drugih naselja kod kojih su označeni lokaliteti, ali ovih će izrazito biti malo, daleko ispod 1% unutar svih zapisanih rođenja.

Također, za vrijeme Latinčića se pojavljuje vrlo zanimljiva praksa zapisivanja imena po narodnoj formi, prema kojoj se često vidi materinji jezik dotičnog. Tako umjesto Joannesa je tada Ivo, a Stepahanusa Stipo (pa tako dalje Jozo, Miat, Tomo, Lukša, Mika…) kod Hrvata, a Janko, Istok, Palko, G(y)urka, Ignac itd. kod Mađara. Pored ovih se pojavljuje i latinska forma, no sasvim slučajno, čak za one koji su prije bili oslovljeni narodnom formom. Iako se ova nedosljednost u strogo metodološkom smislu ne može smatrati apsolutnim dokazom za utvrđivanje nacionalne pripadnosti ili pripadanju jezičnoj zajednici, ipak možemo vjerovati u to da su to imena koja potječu izravno iz iskaza samih vjernika na krštenju. Samim time, oni pružaju dragocjene posredne informacije o jezičnim zajednicama unutar grada i okolice. Za vrijeme Latinčića također se pojavljuju franjevci pri zapisivanju – 1930. frater Franciscus Thomasevich, 1731. *pater Petrus Buzakovich, pater Antonius Baltasar, frater Augustinus*, koji često određuju Mohač kao filijalu (filia).

Nakon Latinčića, krajem 1733. pojavljuju se drugi zapisivači, i to vidljivo više njih, da bi od kolovoza 1734. vođenje župe preuzeo novi župnik, parochus Pater Joannes (rijetko Ivanes) Mesarovics, koji će ostati na ovoj funkciji do svibnja 1745. Poslije toga datuma potpisani u matičnoj knjizi bit će Babocsi

Michael *administrator parochiae*. Zajedno s ovom promjenom izmijenit će se i forma matičnih bilježaka rođenih jer će biti vođena u tabličnoj formi. Tada se pored administratora također pojavljuju često i franjevci. 1746. se često pojavljuje bilješka parochus loci, no pored tog ne stoji osoba s imenom i prezimenom sve do 22. veljače 1747. kada se u matičnim bilješkama s imenom i prezimenom pojavljuje Petrus Bakotić (Bakotich, rijetko Bakotics) potpisan kao *electus parochus Mohacsi*. Do 1758. Bakotić ostaje na funkciji mohačkog župnika, a u njegovo se vrijeme uočavaju značajne specifičnosti pri bilježenju podataka. Dosljednost i preglednost u zapisivanju podataka u istraženom će periodu biti na najvišoj razini, no ustaljen pravopis, naročito za njemačka prezimena, koja se u ovom desetljeću bilježe u znatno većem broju, iznimno je nedosljedan i promjenjiv. Pri zapisivanju mađarskih i hrvatskih imena i prezimena također će biti nesigurnosti, naročito se primjećuje nepoznavanje i miješanje (pa čak i nepostojanje) dijakritičkih znakova kod mađarskih samoglasnika. Tako npr. prezime Vitéz za Bakotićevo doba je redovno Vétiz. U zapisivanju hrvatskih prezimena česti nastavak -ić umjesto -ich, ili -ics tijekom prve dvije do tri godine Bakotića dosljedno prelazi u grafem -igy. Nakon 1752. uglavnom prelazi na -ich, no kod zapisa nekih prezimena ostavit će dosljedno ili samo slučajno pojavljujuću formu na -igy. Kod ponekih prezimena (imena su redovno na latinskom, pučkih naziva nema zabilježenih kod Bakotića) zvučni i bezvučni parovi se mijenjaju. Tako će npr. od prezimena Lipokatić nastati Lipogadigy, no ove varijante nakon njega neće se ustaliti nego vratiti na „staru“ formu. Za vrijeme Bakotića također se pojavljuje više redovnika među zapisivačima. Među njima je najčešće, naravno, franjevaca ali ima i augustinaca[10]. Duboka ukorijenjenost, većinom bosanskih franjevaca, u Mohaču a također i njihova razvijena geografska umreženost (kao i važnost Mohača kao jednog od centara) vidljiva je u potpisivanim lokalitetima kraj imena franjevaca – Budim, Valpovo, Požega, Oriovac, Šarengrad itd.

Nakon Bakotića s kratkim prijelazom od dva kapelana – Békei Joannes i Kiss Josephus – župnikom postaje Stephanus Dienes (prvi potpis kao župnik mu je zabilježen 11. srpnja 1758.). Dienes vjerojatno nije ili je tek slabo poznavao hrvatski jezik jer će pravopis mađarskih i sve češćih njemačkih prezimena bit ispravan, naročito uspoređujući s pretkom Bakotićem, dok se u pisanju slavenskih prezimena mogu se uočiti nesigurnosti u zapisivanju. Naročito na početku vidljive su takve pogreške i nerazumijevanja što nas upućuje na zaključak da Dienes nije vladao hrvatskim jezikom. Za vrijeme rada Dienesa također se pojavljuje značajan broj franjevaca kao zapisani krstitelji u matičnim

[10] Takvi su na primjer: Casimirus Horvat Augustinus, Mersich Vincentius Franciscan, Vitus Gerasics franciscan, Gerardus a Valpo Or. M. S. Francisci Bosnia, Ro.P Franciscus a Buda or M. S. Francisci Bosnia, R. P. Andreas a Possega or. M.S. Francisci Bosnia, Sifterics Andreas or. M.S. Francisci, R. P. Franciscus ab Oriovatz or. M. S. Francisci

bilješkama[11]. Među njima i fra Luka Čilić - predavač Visoke bogoslovne škole u Budimu, kustos Franjevačke provincije Bosne Srebrene, koji će od 1760. postati definitor Provincije sv. Ivana Kapistrana[12].

Istraženi matični zapisi traju do kraja 1762. kada se preskaču matični zapisi vjenčanih i umrlih od 1734. (podaci vjenčanja u ovom dokumentu se čuvaju od 1734. do 1762., a o umrlima od 1734. do 1757.). Zapisi se rođenih nastavljaju u istoj knjizi sve do 1784. U ovom se radu nećemo detaljno baviti podacima između 1762. i 1784. jer bi detaljna analiza tako dugog vremenskog perioda značajno proširila obim rada. Zato drugi period 18. stoljeća namjeravamo analizirati na isti način, istom metodologijom u jednom drugom, sljedećem radu, kao drugi dio analize demografske povijesti grada Mohača i hrvatske zajednice grada u XVIII. stoljeću.

Demografske osnove, razvoj stanovništva grada

Prvi detaljni podaci o stanovništvu (s imenima i prezimenima) grada dolaze nam iz popisa iz 1696. godine[13]. Tada su već stanovnici grada i predgrađa većinom označeni prezimenima i imenima. Ta su imena popisana prema mađarskom jezičnom načinu zapisivanju s kraja 17. stoljeća. Spomenuto predgrađe je tzv. Mali Mohač (Klein Mohač kako spominje popis) s 23 popisanih (od kojih svi nose mađarska prezimena i imena), a u samom je gradu Mohaču zapisano 83 glave obitelji koji su zapisani kao porezni obveznici. Tako će još prije ratnih godina ustanka Franje II. Rákóczyja pa sve do 1730-ih godina grad imati najviše zapisanih s 104 porezna obveznika. Prilikom popisa iz 1711. godine zapisano je samo 44 glave obitelji (FÖLKER 1900: 50.), 1715. već 97 prezimena s imenima[14]. Nakon pet godina, 1720 obavlja se također popis[15] čiji rezultat pokazuje manja odstupanja, umjesto 97, tada je 99 imena i prezimena.

---

[11] Takvi su na primjer Fra Michael a Baja, Fra. Stephanus Renati, Fra Jacobus Mariskovics, Fra Michael Lazarovics, Fra Nicolaus Gyurcsevics, Fra Clemens Tumbas, Fra Emericus Katich, Fra Nicolaus a Velika, Fra Lucas Csalcsich, Fra Nicolaus Petrovich, Fra Anonius a Šarengrad, P. Hilarius Szvanulovics, Fra Adalbertus Splilhoffer i p. Bonifacius Spetzier.

[12] Fra. Luka Csilich se već 28. rujna 1758. potpisuje kao *fr. Lucas Csilich ord. min. lector jubilatus*, detalji o njegovom djelu vidi: https://www.enciklopedija.hr/clanak/cilic-luka

[13] https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc061_no046/?document=1&pg=10&bbox=157%2C-2031%2C2069%2C-935 vidi stranice od 4 do 9.

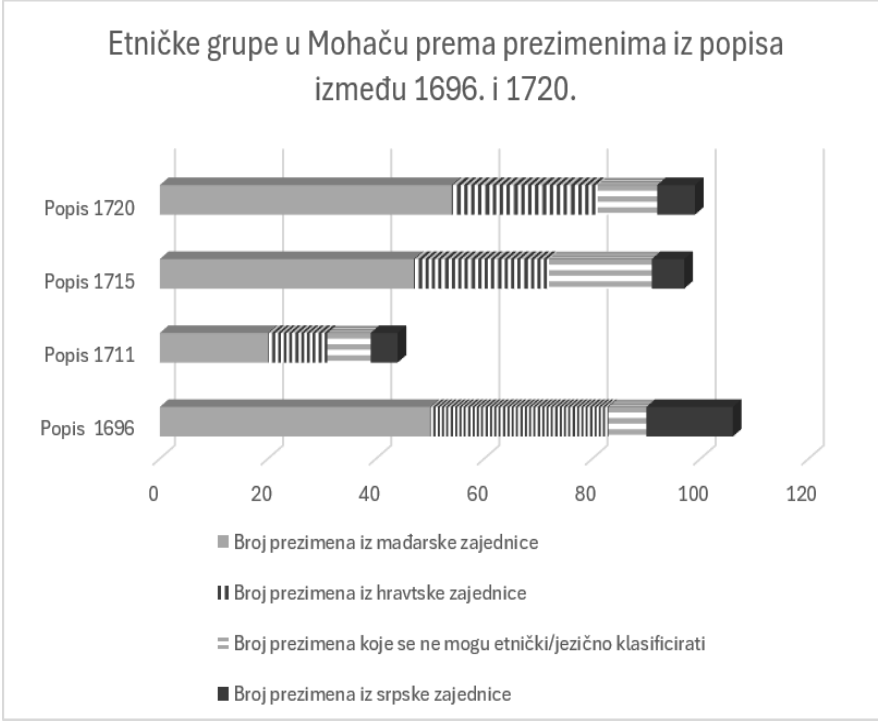
[14] https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1715_-evi-orszagos-osszeiras/adatlap/5965?search=moh%C3%A1cs&term=eyJxIjoibW9oXHUwMGUxY3MiLCJmcSI6eyJkYl9pZCI6eyJjODFlNzI4ZDlkNGMyZjYzNmYwNjdmODljYzE0ODYyYyI6IjIifX0sInNvcnQiOiJzY29yZSIsImFxIjoiIiwiYXFUeXBlIjoiIn0=&curr=1

[15] https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1720_-evi-orszagos-osszeiras/adatlap/7594?search=Mohacs&term=eyJxIjoiTW9oYWNzIiwiZnEiOnsiZGJf

Ovdje je nužno spomenuti da bi prilikom potpomognutih, organiziranih naseljavanja panonskog prostora svi važniji akteri – Kraljevska Komora, biskupi/biskupije i sami plemići, veleposjednici davali različite povlastice doseljenicima. Najčešće je to bilo u obliku oslobađanja od plaćanja poreza i tlake na nekoliko godina, pa je sasvim prirodno da su ovi ljudi izostavljeni iz raznih popisa oporezivanih. Zato ove popisne liste ne možemo smatrati reprezentativnim podacima za cjelokupni popis tadašnjeg stanovništva naselja. Ipak ih možemo prihvatiti za ishodište određivanja osnove populacije koja je nastala u prvim desetljećima za vrijeme i nakon Karlovačkog mira. Budući da te podatke imamo više od dvadeset godina, možemo pretpostaviti da su razne porezne olakšice u to vrijeme ipak većini stanovnika grada istekle, pa bi se oni već oko 1720. s velikom vjerojatnošću trebali pojaviti u ovim dokumentima.

Ukoliko usporedimo prezimena prije i poslije 1711., vidjet ćemo zanimljiva preklapanja i migracijske procese. Primjećuje se kontinuiranost pojedinih obitelji (npr. Palikuća/Palikutya, Kolutacz/Koludi/Kluda, Hosszú) u cijelom razdoblju, ali je omjer takvih najmanji. U slučaju nekih prezimena uočavamo nestanak, pa ponovni povratak pri popisu 1715. Takva povratnička prezimena su Kršikapa/Keršikapa, Balaš/Balass, Čelinacz, Szanto(i), Bosir/Bozir i još neka druga. Takav je proces povratnih migracija već uočen i kod drugih sličnih naselja, npr. u Baji za vrijeme prije i poslije ratnih godina ustanka Franje II. Rákóczyja (KITANICS, SOKCSEVITS 2009). Osim povratnika, također je primjetljiv i broj onih obitelji koje se već neće vratiti u grad za vrijeme istraženog razdoblja do sredine 1760-ih. Takva su prezimena Gluhak, Tautovacz/Dautovacz, Konkoly, Födvari i još neka druga. Pojava onih prezimena koja ni 1696., a niti 1711. nisu bila popisana, a pojavljuju se od 1715. i trajno ostaju u gradu je najvećim dijelom uočena kod tipičnih mađarskih prezimena (Heréb, Vékényi, Aczél, Nyúl, Sós itd.). Kod hrvatskih će prezimena ovaj migracijski proces biti jače uočljiv 10-20 godina kasnije. Tako će se Mađari u postotku najznačajnije razvijati, dok će Hrvati malo skromnije ali također uspješno postići povećavanje svog udjela. Srbi će u gradu, nakon velikog pada između 1696. i 1711. ostati u približno istom omjeru, dok će se zajednica koju nismo uspjeli strogo uvrstiti ni u jednu grupu (jer bi mogla prema prezimenu pripadati i mađarskoj, a i hrvatskoj grupi) značajno se smanjiti od 1715. do 1720. s otprilike 20% na 11%.

aWQiOnsiOWExMTU4MTU0ZGZhNDJjYWRkYmQwNjk0YTRlOWJkYzgiOiI1MiJ9fSwic29ydCI6InNjb3JlIiwiYXEiOiIiLCJhcVR5cGUiOiIifQ==&curr=1

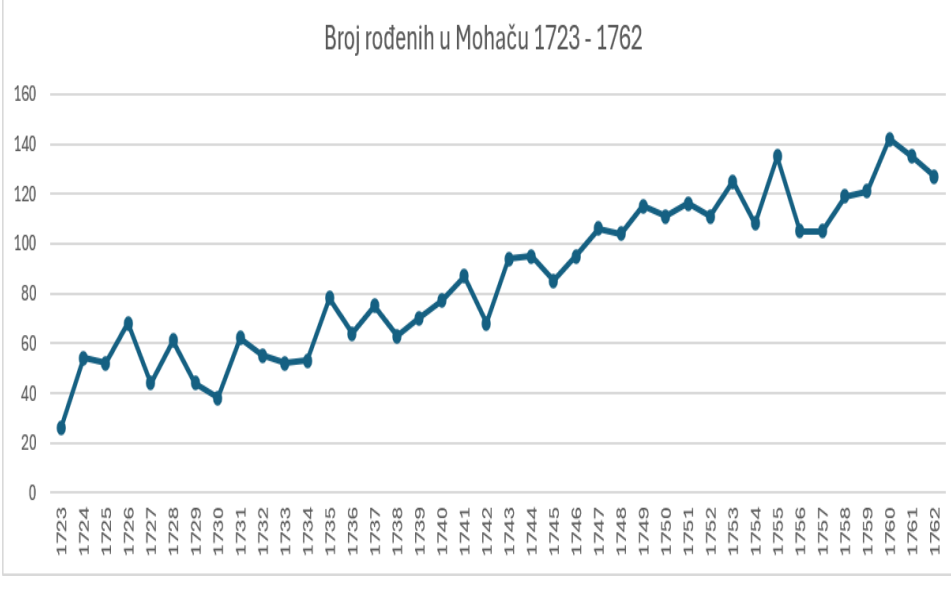
Slika 1. Etničke grupe u Mohaču prema prezimenima iz popisa 1696., 1711., 1715. i 1720. Izvor podataka: Popis oporezivanih iz 1696., 1711., 1715. i 1720. godine u gradu Mohaču[16].

Naravno, postavlja se i pitanje prema kojim je kriterijima moguće razdvajati u ovom povijesnom periodu pojedine identitetske elemente (nacionalnost, etnička pripadnost) koje još u modernom smislu još nisu ni postojale u to doba. Naročito je to teško jer su svi ti porezni popisi na latinskom jeziku, a očito je da su zapisnici koristili i u slučaju hrvatskih prezimena mađarske varijante (npr. Kolludy, Beregi, Szantoi) umjesto hrvatskih varijanti (npr. Kolutac, Berežac/Berežanin, Szantovac). U tome nam pomaže analiza podataka iz matičnih knjiga rođenih. Pregledom podataka između 1723. i 1762. jasno se vide koje obitelji koriste mađarske varijante svojih prezimena i preko kumstva se uključuju većim dijelom u mađarsku sredinu, a također i one koje će se uključiti u hrvatsku jezičnu sredinu. U ovom slučaju se radi o vremenski dinamičnoj i nepredvidivoj tendenciji društvenih dinamika, a naš ograničeni uvid unatrag 300 godina u određenju identiteta preko prezimena itekako je hipotetičan, ali se ipak temelji na iskustvu. To iskustvo se stvara analizom podataka iz 18. stoljeća kako i etnografska istraživanja iz 20. stoljeća preko

[16] https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu

kojih se jasno vide koje će biti one obitelji koje će u 19. i 20. stoljeću činiti bazu hrvatskog stanovništva grada.

Naravno, crno-bijela dihotomija ne postoji ni u ovom slučaju jer jako je puno primjera – i to baš kod brojnih obitelji, npr. Horvat, Kovač, Balas – gdje se također može pretpostavljati kako hrvatska, tako i mađarska jezična preferencija. Ne smije se također zaboraviti da je Mohač bio grad gdje se prostorna segregacija pojedinih etničkih i vjerskih grupa održala sve do sredine 20. stoljeća (ERDŐSI, LEHMANN 1974: 100.), a okviri i granice ovih podjela formirat će se u XVIII. stoljeću prilikom najintenzivnijeg demografskog i prostornog razvoja grada u svojoj novovjekovnoj povijesti. Ovaj demografski razvoj najbolje je vidljiv u broju rođenih/krštenih od vođenja matice pa sve do kraja istraženog perioda. U promatrana četiri desetljeća, godišnji broj rođenih unutar katoličke konfesije učetverostručio se, što se osim povećavanja u broju rođenih, također može zahvaliti i migracijskim procesima.

Slika 2. Broj rođenih u Mohaču (samo katolička konfesija) između 1723. i 1762. Izvor podataka: Matična knjiga rođenih gradske crkve (Mohács belvárosi plébánia)[17]

Analizom krivulje koja prikazuje kretanje broja rođenih uočava se gotovo linearan trend s izrazito blagim oscilacijama. To implicira izostanak cikličkih padova nataliteta karakterističnih za predmoderne i moderne zajednice u 18. stoljeću. Pretpostavljamo da je stabilan rast izravna posljedica kontinuiranog

[17] https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-61TY-C?cat=koha%3A427348&i=3&lang=hu&cc=1743180&groupId=1743180

useljavanja, odnosno stalne migracijske kompenzacije koja je osiguravala stabilnost demografske baze Mohača.

Oscilacije u godišnjim trendovima jedva su primjetne, s izuzetkom dvaju kraćih usporavanja rasta. Prvo je zabilježeno početkom 1730-ih godina, dok je drugi, znatno izraženiji pad evidentiran između 1755. i 1761. godine. Ovaj drugi pad uočen je i u analizi demografskih podataka za podravske Hrvate (VEGH 2025), što upućuje na zaključak o širem društvenom (epidemije, ratni sukobi, politički faktori) ili prirodnom uzroku (poplave, nerodne godine, klimatski ekstremi). Za utvrđivanje egzaktnih uzroka nužna su daljnja komparativna istraživanja šire demografske baze i relevantnih narativnih izvora.

Naravno, ovdje trebamo imati u vidu da su u ovoj tablici prikazani samo stanovnici grada koji pripadaju katoličkoj kršćanskoj konfesiji, koja makar bila i najbrojnija i najdinamičnija u razvoju nije bila jedina. Osim njih, u slučaju Mohača, možemo govoriti o još jednoj značajnoj grupi Mađara koji pripadaju reformiranoj, kalvinističkoj struji kršćana, kako i o srpsko-pravoslavnoj zajednici. Ove su zajednice imale posebne crkve pa tako i posebne crkvene matične knjige, čija analiza trenutno nije predmet istraživanja ovog rada.

Razni vidovi migracija u oblikovanju stanovništva Mohača u 18. stoljeću

Da je stanovništvo većeg dijela Ugarske i Hrvatske za vrijeme i nakon osmanske vladavine u skoro svim područjima bilo zahvaćeno značajnim migracijama danas nje sporno (KITANICS 2014, MAŽURAN 1966, MAŽURAN 1989, MAŽURAN 1993, MÁTÉ 2021, MOAČANIN 2001).Ovi su procesi izmijenili stanovništvo spomenutih prostora u više migracijskim valova u vremenskom periodu od više od dva stoljeća – od početka 16. do kraja 18. Uloga je Mohača specifična zbog više čimbenika:

- Nalazi se na starom plovnom i kontinentalnom putu kraj Dunava koji povezuje Južnu i Srednju Europu, tako je otvorena društvenim i migracijskim strujama sa sjevera kao i s juga
- Nalazi se u blizini granice hrvatskog (južno slavenskog) i mađarskog etničkog prostora a također je blizu (javno) upravnih granica.
- Važan je gradski prostor, centar je svoje mikroregije u nodalno-funkcionalnom položaju, koji i u društvenom pogledu sa skelom preko Dunava povezuje dvije obale rijeke, a tako i u prirodnim osobinama - poljoprivredno vrijedan prostor koji spaja aluvijalnu podunavsku i podravsku nizinu kao i brežuljkasta područja praporom pokrivene središnje Baranje.

Ova pozicija predestinira grad da i u migracijskom pogledu postane jedno od žarišta, centara, čvorova u onim povijesnim periodima kakvi su bili prije spomenuti za vrijeme i poslije osmanlijskih pohoda u ovom kraju.

U osmanskom vremenu, Mohač postaje upravno središte s osmanskom vojnom utvrdom. Već tada se useljavaju grupe s južnijih, balkanskih područja, kako vjernici srpske pravoslavne crkve, tako i katolici većinom iz Bosne

(ERDŐSI, LEHMANN 1974: 98). O zajednici katoličkih vjernika koju vode franjevci iz reda Bosne Srebrene piše također Unyi (UNYI 1947: 68) prema Fermedžinu (FERMENDŽIN 1892: 438). Moramo imati na umu da nazočnost kalvinističke mađarske zajednice također odaje vjerojatnost kontinuiteta između osmanskog i postosmanskog vremena.

Ako i pretpostavljamo kontinuiranost navedenih grupa, stvarno postojanje poveznice hrvatske zajednice grada prije i poslije protjerivanja osmanlija ne možemo dosljedno dokazivati izvorima. Osnovni je problem da Hrvati (katolici), još u Bosni, pa ni na ugarskim područjima pod osmanskom vlašću, prema turskim izvorima ne koriste ona prezimena koja će se zapisivati od 1700-ih godina na području Ugarske i Hrvatske. Zato oni koji dolaze u migracijskim valovima formiranim utjecajem Velikog bečkog rata i idućeg razdoblja vrlo vjerojatno svoja moderna prezimena stječu na novom naseljeničkom prostoru. Taj je proces često povezan s izgradnjom postosmanske habsburške državne strukture, poreznim popisivačima, habsburškoj krunskoj upravi i naravno katoličkoj crkvi koja također inzistira na korištenju takvih prezimena. Tako nije slučajno da je dobar dio hrvatskih prezimena iz Mohača toponomastičkog karaktera i to spominjući naselja koja se nalaze uglavnom u krugu od najviše 10 - 30 eventualno 50 km razdaljine od grada, a skoro uvijek su zabilježena i u hrvatskom, i u mađarskom obliku (prezime Šomođvarac – Somogyvaracz je izuzetak jer se to naselje nalazi na većoj udaljenosti). Ta toponomastička prezimena jasno pokazuju nazive i nekih naselja koja danas ne postoje, naime doseljenici s kraja 17. i početka 18. stoljeća naišli su na društvenu strukturu u ovom baranjskom prostoru koja je još nosila i neke elemente srednjovjekovnog sustava naselja (SUDÁR-VARGA 2020). Ta imena su:

Čelinac[18] – Cselei	Monoštorac – Monostori	Karapandža – ?
Sajčan, Sajčanin – Szajki	Buđaklija – Bujáki	Batasičanin – Bátaszéki
Kolutac – Koludi	Pečuvac – Pécsi	Mohačanin – Mohácsi
Berežac – Béregi	Šarosac – Sarosi	Mohačanin – Mohácsi
Santovac – Szántói	Katoljac – Kátoli	
Bogyanović – Botyani	Daražac/Darašac – Darázsi, Darási	

[18] *„A XVII. században Mohácsra letelepedett rácz ság e hely nevét az ő nyelvi sajátosságával Cselinre ferdítette el. S mivel az beigazolást nyert, hogy Cselin puszta a XVIII. század elején tényleg már Mohács tartozékát képezte, ennek alapján a püspök a hajdani Cselét saját birtokai közé kebelezte be.“* Prijevod: Ovo mjesto su naseljeni Raci (Srbi) sukladno osobitosti svojeg jezika promijenili na Čelin. Pošto se dokazalo da se pustara Čelin za vrijeme početka XVIII. stoljeća stvarno smatrala dijelom Mohača, sukladno tome je biskup nekadašnje naselje pripojio svojem imanju (FÖLKER 1900: 14.).

Kako vidimo na primjerima, broj ovih imena je iznimno velik, a ova je praksa vrlo slična onoj koja se primjećuje kod Bunjevaca prije i poslije Rákóczijeve bune (KITANICS, SOKCSEVITS 2009). U tom se migracijskom procesu, jedan dio već pristiglih Bunjevaca u Bačku seli sjevernije, u okolicu Budima i prilikom migracijskog povratka dobiva moderno onomastičko prezime na temelju mjesta privremenog boravišta: Ostrogonac, Budimlija, Peštalić… Mohačka je gravitacijska zona puno uža i vjerojatno važnu ulogu igraju unutrašnje migracije i centralno razmještanje izbjeglog i neorganiziranog stanovništva koje će često s ciljem koncentracije unutrašnje radne snage sakupljati i naseliti u unaprijed određena naselja (SZITA 1974, 1987). Ovaj način reorganizacije prostora pomoću već nazočnog stanovništva bila je primijenjena, osim Baranje, također i u Bačkoj (BÁRTH 1998). Tu tezu argumentirano podupire bilješka iz popisa poreznih obvezanika iz 1720. za selo Sajku (Szajk) gdje na kraju popisanih stoji jedna posebna grupa njemačkih useljenika koji su oslovljeni: *„Nijemci koji su se uselili na mjesto Hrvata“*[19]. Nije isključeno da su obitelji mohačkih Sajčana baš rezultat ove grupe preseljenih Hrvata. Ta konstatacija vrijedi i za mnogobrojne nositelje prezimena Kolutacz, Berežac, Santovacz, Daražac… kao i za sve one kojih možemo naći u većem broju. Takav vid regionalnog/mikro-regionalnog ponovnog naseljavanja i postupnog filtriranja stoji u suprotnosti s makro-kolonizacijskim valovima na koje se dosadašnja literatura uglavnom koncentrirala (SAROSÁCZ 1973, ŠAROŠAC 2008, UNYI 1943, 1947). Prema Unyiju, da se naslutiti da jezgru hrvatskog/šokačkog stanovništva Mohača većim dijelom tvore izbjeglice koje su pristizale u grad zajedno s franjevcima iz Srebrenice i srebreničkog kraja, a kao njihova prezimena navodi:

Kalkán, Balatinác, Putics, Anekics, Palikucsa, Tedona, Vidák, Sikuzla, Kustura, Lovák, Kersity, Mutandjia, Grankovics, Vukovics, Sarics, Hrstovac, Sarkovics, Opancsar, Vinkovics, Sitar, Zuban, Kujundjia, Csallosevics, Biuklics, Vodenicsar, Dugacski, Veregics, Skrinjarevics, Laklia, Bubreg, Skrobics, Lipokatics, Kresevics, Kesics, Szidonja (Unyi 1947: 75)

Problem s Unyijevim popisom je taj što je za 1710. godinu u popisima franjevačkog samostana u Mohaču za sve spomenute katolike iz hrvatsko-šokačke zajednice pretpostavljao da su se preselili iz Srebrenice. Ne smatramo da je imao izravne dokaze za srebreničko podrijetlo navedenih jer ne spominje nikakvu poveznicu, dokument, zapis ili prisjećanje kojim bi potkrijepio svoju tvrdnju. Ipak, s druge strane zanimljivo je da koristi prilično iskrivljene forme iz kojih se može pretpostaviti da je to nabrajanje stvaran prijepis iz nekih dokumenata, naime on je sam izvrsno poznavao hrvatski jezik. Također, nema niti jednog od prije navedenih prezimena toponomastičkog karaktera (osim

[19] https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/imgview/az-1720_-evi-orszagos-osszeiras/7573/

prezimena Balatinac) što čini vjerojatnijom tezu da su se te obitelji iz okolice uselile odmah nakon svršetka ratnih godina Rákóczijeve bune, jer u popisu oporezivanih već nalazimo više takvih. Na tom popisu Unyija, također je više takvih prezimena koja od 1723. uopće ne nalazimo u matičnim knjigama, ni u poreznim dokumentima između 1711. i 1720. Znači da su nestali, odumrli ili nastavili seljenje u druge krajeve. Takva prezimena su Tedona, Grankovics, Sikuzla, Vuković, Sarić/Šarić, Skrinjarevics, Hrstovac, Vinkovics, Kustura (jedna slična forma – Kusola, Kursola postoji, ali Kustura ne), Krešević. Ima i takvih, npr. prezime Bubreg, koja se u mohačkim matičnim knjigama rođenih pojavljuju prvi puta tek 1740. i točno znamo da do tada stanuju u Sečuju (Dunaszekcső) 15-ak kilometara od Mohača[20]. Slično vrijedi i za nositelje prezimena Mutavdžija/Mutavdžić/Mutavšić koji se pojavljuju s *Franciscusom Mutavgyijom* među krštenima samo 1743., ni prije na popisu poreznih obveznika, niti u matičnim knjigama to prezime ne postoji u Mohaču. To znači da iako pripada sloju koji pristiže iz Srebrenice, sigurno je da se izvjesno vrijeme ove obitelji ne nalaze u Mohaču. Mišljenja smo da ukoliko ne nalazimo na izvorni dokument koji dokazuje izravni dotok stanovništva utoliko ovi primjeri značajno prokazuju na sporije infiltracije i razvučeniji vremenski tijek useljavanja, a tako i vjerojatnost da se homogeni blok Srebreničana također može dovesti u pitanje.

Nadalje, postoji značajan nedostatak u literaturi u vezi kontinuiteta stanovništva Mohača za vrijeme osmanlija i u post-osmanskim desetljećima. Ne znamo uopće jesu li oni katolici bosanskog podrijetla koji su se okupili oko franjevaca, što spominje Fermedžin (FERMENDŽIN 1892: 438) dočekali promjenu vlasti i stopili se u kasnije migracijske valove ili su nestali. Budući da se u osmanskom trgovištu katolički puk koji je bio vođen franjevcima vjerojatno ugradio u teksturu tadašnje turske kasabe, nije isključivo da su oni bili razni majstori koji su služili svojim proizvodima turskoj vojnoj bazi i ostalim stanovnicima grada a i šire okolice utvrde.

Prezimena koje označavaju neku profesiju su slijedeća[21]:

Mutandjia/Mutavgyija/Mutavšigy – Kako smo prije pisali pojavljuje se samo 1743., kasnije obitelj postaje razgranatija, početkom 1760-ih već možemo pratiti tri Mutavdžije kao glave obitelji (zapisani kao očevi rođene djece koji žive u redovnom braku).

Opancsar – Ovo se prezime ne nalazi na popisu poreznih obveznika, no među rođenima se javlja 1725., pa nakon toga ih 1728. 1730-ih nema među

[20] https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6GSQ-TG?view=index&cc=1743180&lang=hu&groupId=M9DJ-VT5

[21] Prve su navedene forme iz Unyijevog popisa navodnih Srebreničana, ostale forme su iz matičnih bilješki ili u modernom prijepisu.

rođenima, a nakon toga ih 1740-ih i 1750-ih opet nalazimo ali uvijek unutar jedne obitelji.

Szitar/Sizitarics/ Szitarigy – Jedno od najraširenijih prezimena među Hrvatima u Mohaču nalazimo na popisu iz 1715. Nalazimo dvije obitelji, jedna je pisana kao Szita, no kasnije ovu formu uopće ne nalazimo, vjerojatno je jedna grana Sitara/Sitarića. Početkom 1760-ih već susrećemo 3 muške grane ove obitelji.

Kujundjia/Koluncsia/Kuluncsia – Nema ih na poreznom popisu obveznika, no već od 1725. neprestano ih možemo pratiti u svakom desetljeću. Kod ovog prezimena se ne primjećuje značajno širenje u više grana u istraženom periodu.

Vodenicsar/ Vodenicsarovich/ Vodenicsarovigy – Jedno od najraširenijih prezimena u istraženom periodu. Mada ih nisu zabilježili među poreznim obveznicima, u matičnim bilješkama već od 1720-ih možemo vidjeti tri obitelji s ovim prezimenom, a kasnije se ovo obiteljsko stablo još i dalje razvija.

Skrinjarevics – uopće ih nema ni u poreznom popisu ni u matičnim knjigama.

Osim navedenih, postoje neka prezimena koja nisu na popisu Unyija, ali se mogu naći i također odaju neku vrstu profesionalne pripadnosti. Takva su prezimena:

Kapimacsia/Kapamadžija/Kapamašija 1723. se pojavljuje prvi puta, pa 1727. još jednom pa nestaje na dva desetljeća i pojavljuje se ponovo i nalazimo ga među zapisanima u matičnim knjigama od 1754. Razlozi ovih nestajanja mogu biti kako migracije, tako i generacijski nedostaci. Kod ovog prezimena mora se istaknuti da je ono više srpskog karaktera, nego hrvatskog, i dan danas puno više pripadnika nositelja ovog prezimena možemo naći na području Vojvodine i Srbije nego Hrvatske.

Csizmecsia/Csizmazia/Csizmadia/Čižmedžija: Najraširenije prezime profesionalnog karaktera čiji (inače sličan i srodan) se mađarski naziv kao prezime paralelno javlja sa slavenskom formom. Nositelji ovog prezimena su mnogobrojni s razgranatim obiteljskim stablom. To je prezime već zabilježeno i među poreznim obveznicima iz 1711. Tada je Nikola Csizmazia jedan od dvojice prisežnika, znači da je na uglednom društvenom položaju. Prezime je nazočno također 1715 i 1720. kada se u oba slučaja spominje Adamus Csizmadia. Adam nije učestalo ime među Hrvatima Mohača, ali postoji kod nedvojbenih primjera da hrvatske obitelji daju ime Adam svojem sinu. U slučaju blizanaca različitog roda, primjećuje se kod svake jezične zajednice da se redovno izabiru imena Adam i Eva, iz biblijskog primjera. Također možemo primijetiti da za vrijeme kada župnik bilježi narodna imena kraj prezimena (vidi prije opisan fenomen za vrijeme župnika Latinčića) jedan dio nositelja ovog prezimena jasno ima hrvatska imena – npr. Ivo. Dok kod nekih drugih

obitelji npr. Csizazije imaju većinom latinski bilježena imena, mađarskih imena (Gurka, Janko) kod ljudi s prezimenom Csizmadia ne možemo naći. Možda se radi o djelomičnoj asimilaciji, dok nije isključeno da je sam zanat i zanimanje privukao više majstora iz raznih jezičnih zajednica čije je prezime zapravo isti naziv na mađarskom kao i na hrvatskom. Za daljnju profesionalnu i društvenu analizu ovog fenomena nužna su daljnja istraživanja.

Korsos/Korsovar/Koršovar – situacija je potpuno ista kako i u slučaju Čizmeđija/Csizmadia. Već i u sličnosti/istoj formi mađarskog i slavenskog naziva, a također i u značajnoj raširenosti u mohačkoj zajednici. Razlika od prije navedenog prezimena je da se nositelji Korsos/Korsovar prezimena ne nalaze u ranijim zapisanim obiteljima među poreznim obveznicima. Nadalje, važna je i činjenica da će Koršovari već tada, od 1718. godine, imati svoj zaseban ceh u gradu (SAROSÁCZ 1965). U 18. stoljeću članovi Koršovarskog ceha potekli su iz svih jezičnih/etničkih grupa. Prema literaturi, većina je majstora rodom bila iz šokačke sredine, no ovi su se odnosi etničkog karaktera mijenjali tijekom povijesti a svakako su bili nevažni usporedivši s profesionalnim kvalitetama koje su imale prvenstvenu važnost u funkcioniranju cehova u to doba. Svakako je zanimljivo da od spomenutih prezimena nekadašnjih koršovara samo se prezime Koršovar ne primjećuje, mada je većina dokumenata s kraja 18. i iz 19. stoljeća.

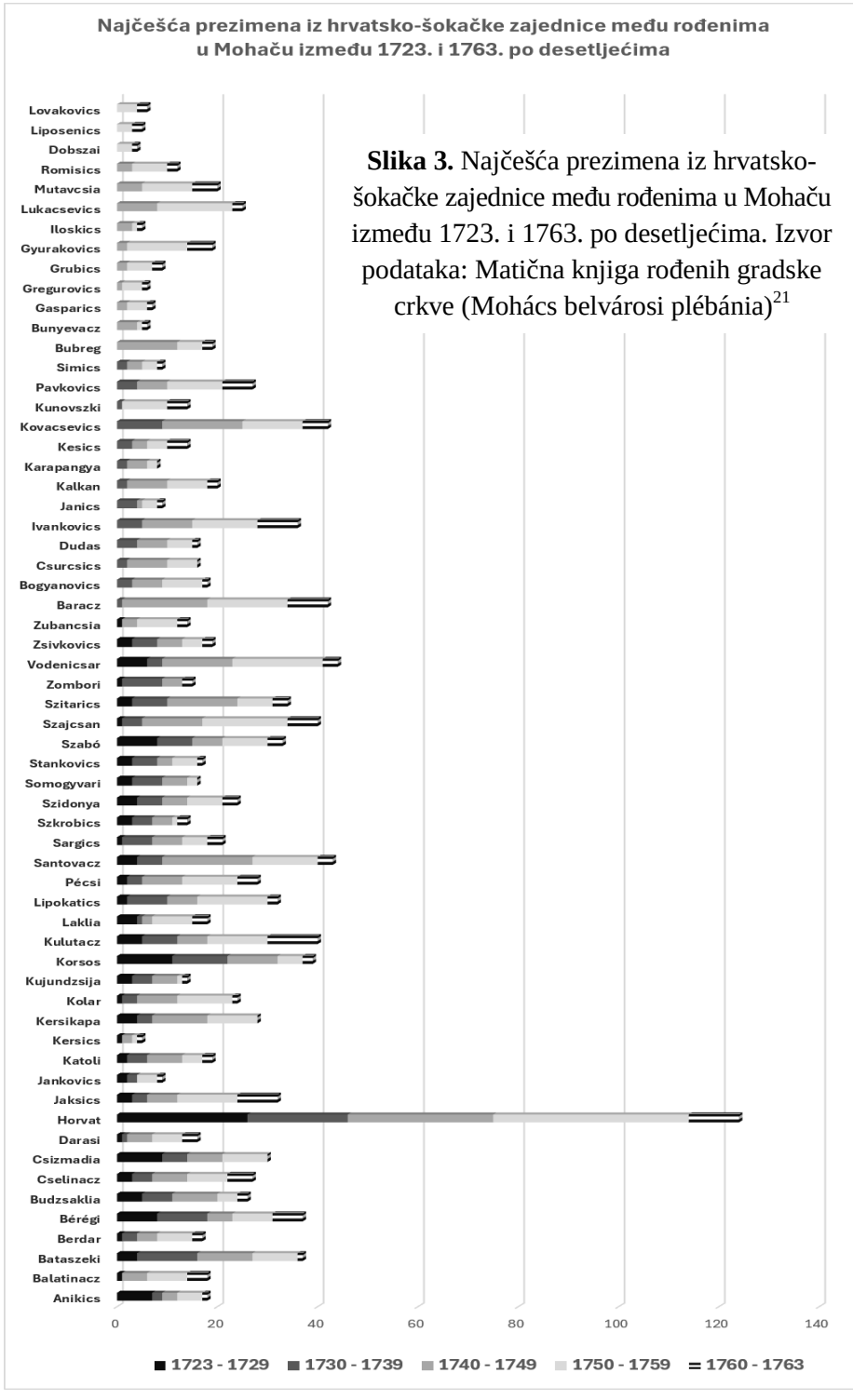
Csurcsija/Csurcsics – pojavljuje se tek od 1739. Csurcsics Adam kao prvi predstavnik obitelji ali je nakon toga prezime nazočno s više nositelja.

Ova većinom orijentalna/bosanska prezimena u značenju pripadnosti pojedinim zanatima također mogu pripadati izbjeglicama iz srebreničkog kraja jer je taj grad bio razvijen sa značajnim udjelom zanatlija u gradskom stanovništvu. S druge strane, ne možemo sasvim isključiti ni mogućnost da se radi o bosanskim izbjeglicama koji su se već nalazili u gradu za vrijeme izbijanja Velikog bečkog rata koji su se raselili prilikom ratnih razaranja i postupno se vraćaju u procesu obnove grada i njegove centralne funkcije. A moguće je i njihovo pripadanje sloju koji nastaje masovnim migracijama iz Bosne za vrijeme i poslije spomenutog rata, tj. pripadanje glavnoj šokačkoj struji migracijske faze. Smatramo da je manje važnija njihova pripadnost bilo kojoj migracijskoj struji jer se baš suprotno može dokazati navedenim primjerima. Puno je vidljivija tendencija da se u procesu razvoja grada ove zajednice postupno doseljavaju i stvaraju svoja društva i zajednice kako je to vidljivo na primjeru Koršovarskog ceha.

Prezimena s popisa krštenih od 1723. do 1763.

Prilikom izgradnje baze podataka iz matičnih knjiga zapisali smo prezimena svih rođenih u navedenom izvor u spomenutom vremenskom periodu, također smo zapisali cijelo ime i prezime oca, da bi se vidjelo koliko se pojedina obitelj dugo može pratiti u matičnim bilješkama. Te smo podatke razdvajali na godine i desetljeća, a varijacije bilježenih prezimena smo uvrstili kao jedno prezime (jedan rod, jedna obitelj). Time smo mogli pratiti stvarnu demografsku dinamiku pojedinih obitelji, vidjeti dotok novog stanovništva kao i onih koji prije još nisu bili zapisani.

U navedenom istraženom periodu prema matičnim bilješkama sveukupno možemo naći 3460 zapisa, tj. toliko bilješki prezimena i imena. Nebilježenje prezimena je iznimno rijetko. U cjelini je možda sveukupno desetak slučajeva gdje možemo naći takve nedostatke. Od sveukupnih zapisa izdvajali smo najznačajnije rodove. Prezimena koja se javljaju u više desetljeća i u većem broju bilježaka, tj. rođenih, su bila mađarska i hrvatska prezimena . Tako smo izradili tablicu s 2347 zapisa. Prema tomu je ono stanovništvo koje je sigurno ostalo duže vrijeme i nije se selilo dalje, činilo gotovo točno 2/3 zabilježenih rođenja u katoličkoj zajednici. Preostala 1/3 spomenutih prezimena većinom čine oni koji su brzo nestali iz grada. Mišljenja smo da je to prilično velik broj, ali spomenuta pozicija Mohača na migracijskom putu kraj Dunava objašnjava ovaj značajniji omjer brzih migracijskih procesa u istraženom periodu. Tu smo širu bazu podataka u slijedećem koraku suzili na prezimena koja su se u 19. i 20. stoljeću pokazala najvažnijima u hrvatskoj zajednici grada jer prikazivanje i analiza originalne baze nadilazila okvire ovog rada (u tabličnom je formatu to najmanje četiri stranice). U ovom smo se filtriranju podataka, osim svojim terenskim istraživanjem, također koristili literaturom (SAROSÁCZ 1965, ŠOKČEVIĆ 2016, SOKCSEVITS 2022, FERKOV 2014, 2019). Nakon ove filtracije dobili smo suženu bazu s 1386 zapisa iz koje smo sastavili donji dijagram.

Slika 3. Najčešća prezimena iz hrvatsko-šokačke zajednice među rođenima u Mohaču između 1723. i 1763. po desetljećima. Izvor podataka: Matična knjiga rođenih gradske crkve (Mohács belvárosi plébánia)[21]

Za razjašnjenje grupiranja pojedinih formi istih prezimena služi sljedeća tablica koja nam prikazuje koja su se prezimena i u koliko varijanti pojavljivala prilikom bilježenja unutar analiziranog vremenskog perioda. Tu većinom nalazimo različite načine pisanja i pravopisa pojedinih hrvatskih suglasnika, ravnanje po mađarskim i njemačkim jezičnim normama (npr. zvučni-bezvučni parovi) ali možemo naći i miješanje mađarskih i hrvatskih naziva pojedinih toponima iz kojih su nastala prezimena. Prilikom utvrđivanja nejasnih situacija, provjerili smo i ostala pojavljivanja istih osoba u zapisima, a većinom se to i moglo učiniti.

Najčešća forma prezimena u matičnim knjigama	**Ostale, u matičnim knjigama zabilježene forme**
Anikics	Anikicsin, Anekics, Anikich
Balatinacz	Balatinecz
Bataszeki	Batasziki, Bataszicsanin
Berdar	Berda, Berdarics
Béregi	Berezsanin, Beresacz, Beregi
Budzsaklia	Busakligy, Busakli
Cselinacz	Cselinecz, Cselei, Cselinatics
Csizmadia	Csizmegia, Csizmazia, Csizmegi
Darasi	Darasac, Daraxi
Horvat	Horvath
Jaksics	Jagsigy
Jankovics	Jakovics
Katoli	Katolacz, Katolicz
Kersics	Kersigy
Kersikapa	Kersikapics
Kolar	Kollar, Kolarovics
Kuluncsia	Kulunsics, Kolumcsics, Kulunsigy, Koluncsia, Kulunsics
Korsos	Corsos, Korsovar, Korsos
Kolutacz	Kulucski, Kulodi, Kulutacz
Laklia	Lakli
Lipokatics	Lipogadigy
Pécsi	Pecsuvacz, Pecsuvcsanin
Santovacz	Szantovacz, Santovcsan, Szantoi

[22] https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-61TY-C?cat=koha%3A427348&i=3&lang=hu&cc=1743180&groupId=1743180

Sargics	Sarokics, Sarkics,
Szkrobics	Skrobics, Szkrobo, Serobics
Sidonich	Sidognics, Sidonjics, Sidonja, Szidonaj
Somogyvari	Somogyvari, Somogyvaracz, Somogyvarcsev
Stankovics	Stankovocs, Sztankovics
Szabó	Szabolics, Szabovljev, Szabovkovigy
Szajcsan	Szajkcsin, Szajcsanin
Szitar	Sitar, Szitarics, Sitarigy
Szombori	Zombori, Somboracz, Somborcsev, Sombori
Vodenicsar	Vodenicsarevics
Zivkovics	Zsifkovics, Zsifkovich, Xivkovics
Zubancsia	Zubanovics, Zuban, Zubandzia
Baracz	-
Bogyanovics	Batyanovics, Bagyanovics, Bagyanovigy, Botyani
Csurcsics	Csurcsia, Csurcsigy
Dudas	-
Ivankovics	Ivanko, Ivancsevics, Ivancsevigy
Janics	Janigy
Kalkan	Kalkanovics
Karapangya	Karapansics, Karapandza, Karapancsics
Kesics	Keszics, Kesicz
Kovacsevics	Kovacsics
Kunovszki	Kulunsics, Kolumcsics, Kulunsigy
Pavkovics	Paulovics, Palkovics
Simics	Szimics, Simonocs
Bubreg	Bubrek, Bubragovics
Bunyevacz	Bubievacz
Gasparics	-
Gregurovics	-
Grubics	Grubigy
Gyurakovics	Gyurakov,Gyurasevics, Gyurokovics
Iloskics	Illoskigy, Illaskics
Lukacsevics	-
Mutavcsia	Mutavcsics, Mutavcsigy, Mutavgyia

Romisics	Romsigy, Romisigy, Rumicsics
Dobszai	-
Liposenics	Liposenigy
Lovakovics	Lovak

Tablica 1. Najčešća prezimena iz hrvatsko-šokačke zajednice među rođenima u Mohaču i varijacije njihovih zabilježavanja između 1723. i 1763. Izvor podataka: Matična knjiga rođenih gradske crkve (Mohács belvárosi plébánia)[23]

Iz navedenih se podataka jasno vidi da je najznačajnije prezime koje se pojavljuje u najviše navrata Horvat/Horvath. To prezime jedino prelazi brojku od 100 zapisanih. Mišljenja smo da je u većini slučajeva to prezime označavalo i etnički karakter nositelja. Budući da je većina istraženih rodova najvjerojatnije dobila prezime u periodu između 1670. i 1720., pretpostavlja se da je jednostavno etnički karakter prevladavao pri imenovanju, naročito u ovom povijesnom trenutku kada će masovne, a također i pojedinačne, migracije u značajnoj formi i u jako kratkom vremenskom roku temeljito promijeniti etnički/jezični karakter južno-ugarskih krajeva. Obitelji s prezimenom Horvat se već nalaze i na spomenutim popisima iz 1711., 1715. i 1720. U najranijem popisu imamo jednu obitelj, a kasnije 3-4 s ovim prezimenom. To znači da su već u jako ranoj fazi ove obitelji bile zastupljene u gradu u većem broju. Naravno, ne može se iz iščitanih podataka zasigurno tvrditi da se u svakom slučaju Horvata/Horvatha radilo o govornicima hrvatskog jezika, ali mišljenja smo da je u većini slučajeva to u ono vrijeme ipak bilo tako. Također, ne treba isticati činjenicu da se u ovom slučaju radi o prezimenu koje je najraširenije među Hrvatima i danas, naročito u kontinentalnom dijelu Hrvatske.

Nakon prezimena Horvat/Horvath slijede prezimena koja su nazočna s 20 – 40 zapisa u istraženom periodu. To su Bataszeki/Bataszičanin, Béregi/Berešac, Budžaklija, Čelinac, Čizmadija, Jakšić, Keršikapa, Kolar, Koršoš, Kolutac, Lipokatics, Pečuvac, Santovac, Šargić, Sidonja, Sajčan, Sabo/Sabovljev/Sabolić, Sitarić i Vodeničar. Tih 20 prezimena (s Horvatovima zajedno) čine jezgru hrvatsko-šokačke zajednice u Mohaču koja je vjerojatno najranije formirana zajednica. Većina je njih već spomenuta u popisima poreznih obveznika od 1696., a također dobar dio njih pripada onoj jezgri koje spominje Unyi među doseljenim „Srebreničanima“. Od dvadeset prezimena osam je toponomastičkog karaktera i to iz neposredne blizine grada Mohača.

Ostala prezimena ovog perioda, prije 1730-ih godina su u manjem broju nazočna u matičnim bilješkama, ali će također biti uočljiva kroz istraženi period sve do 1763. tj. u svih 5 desetljeća.

Zanimljiva je pojava uočljiva u vezi prezimena Keršić (prva pojava 1723.), koje primjećujemo od početaka popisa no s jako niskim intenzitetom – 1-2

[23] https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-61TY-C?cat=koha%3A427348&i=3&lang=hu&cc=1743180&groupId=1743180

krštenja po desetljeću. Uz to, uz svaki spomen ovog roda javlja se drugo ime, nikada jedna te ista osoba. Budući da je ovo prezime i danas nazočno među Hrvatima u Mohaču, a iz te obitelji potječe i jedna od najznamenitijih Mohačanki – Anka Keršić, operetna i narodna pjevačica (1921. – 1997.). Vjerojatno se radi o primjeru konstantnog priljeva stanovništva iz obližnjih sela. Mogli bi pomisliti i na bliskost s prezimenom Kešić (prva pojava 1733.), koje je također raširenо i u Mohaču, i u obližnjim selima podunavske Baranje – Dražu, Topolju, Duboševici, pa da se jednostavno radi o anomaliji zapisivanja. No, uočljivo je da se za istraženih pet desetljeća niti jednom ne preklapaju ili miješaju osobe s prezimenom Kešić s onima koji su nazvani Keršić. Nije isključivo ni to da se radi o skraćivanju prezimenu Keršikapa na što upućuje usmena predaja među mohačkim Šokcima[24] (KDM MO-15). U vezi prezimena Kršikapa / Keršikapa / Keršikapić vjerojatno se radi o crnogorskom ili istočno hercegovačkom podrijetlu naime ovaj rod bez sumnje potječe sa ovih istočno dinarskih područja. Zasad iz obrađenih izvora više ne možemo znati o njihovoj povezanosti niti migraciji, na ovom tragu nužno je obaviti i daljnja istraživanja. Vjerojatno bi jedna šira analiza cijele mohačke okolice pružila odgovore na slične pojave, jer bi omogućila uvid u dio unutrašnjih migracijskih tokova ovog povijesnog perioda.

Nakon prvog desetljeća pojavljuju se također vrlo važna i u broju zapisa značajna prezimena i 1730-ih. S najvećim se brojem krštenih izdvajaju prezimena Barac, Bođanović, Čurćić (Čurčija), Ivanković, Kalkan, Kešić, Kovačević, Pavković i Šimić. Također su značajna, ali s manjim brojem krštenih, – Janić, Karapandža, Kunovski i Dudaš. Očigledno je da je prezimena toponomastičkog karaktera puno manje i da prevladavaju slična prezimena onima koje će Slavonija za vrijeme i nakon Velikog bečkog rata masovno poprimati (MAŽURAN 1966, MAŽURAN 1989, MAŽURAN 1993). Ubuduće bi vrijedilo usporediti mohačka prezimena s popisima Osijeka, Biljskog posjeda, Aljmaša i Podunavlja, Valpova i Đakova, koje obrađuje Mažuran. Vjerojatno bi se pronašlo više paralela unutar ovog drugog (a i prvog) migracijskog procesa u Mohaču koji se može pratiti od 1730-ih godina, no okviri ovog rada i časopisa svakako se čine preuskim za tako široku usporednu analizu.

Interesantno je da se prezime Kalkan pojavljuje već među spomenutim najstarijima kod Unyija (vidi prije) ali njihov trag u matičnim bilješkama ne možemo naći sve do 1731. i to u obliku Kalkanović. Iste godine se pojavljuje i prezime Klikan koje u ovom desetljeću bilježi i formu Klikanović. Nije isključivo da se radi o istoj većoj obitelji (zadruzi) sa više muških glava, čija će različita transkripcija činiti samo privid razdvojenih obitelji, jer će se u daljnjim desetljećima vidjeti spori nestanak Klikana a konstantna nazočnost Kalkana. U slučaju analize cijele baze podataka za cijelo 18. stoljeće ovaj trend razvoja tih prezimena će se vjerojatno raspoznati.

[24] KDM Muzej zvučni arhiv, digitalizirana zbirka broj MO-15

U narednim će desetljećima biti sve manje prezimena koje će se trajnije utkati u demografsku sliku hrvatske zajednice u Mohaču. No, ima zato primjera za važnije doseljenike, koji se pojavljuju 1740-ih godina. Među njima svakako moramo istaknuti obitelji Bubreg, Gyuraković (vidi s ostalim varijantama u zapisima), kao i Lukacseviće, Mutavdžije i Romišiće. Za Bubrege, kako smo spomenuli prije znamo da su se oni doselili iz Sečuja, gdje je onodobno također bila veća hrvatska zajednica. Vjerojatno se doseljavanje u Mohač odvilo u velikoj seljačkoj zajednici jer se paralelno javljaju obitelji s tri zasebna muška imena u matičnim knjigama. Također se u ovom periodu pojavljuje obitelj Iloškić i Dobszai, kojih još i dan danas ima među mohačkim obiteljima, koji su dio hrvatsko-šokačke zajednice.

U istom periodu se pojavljuju sa pet obitelji i prezimena Bošnjak (1740) i Bošnjaković (1741). Oni će se do 1756 moći pratiti u registru krštenih, nakon toga ovo prezime ne možemo naći u istraženom periodu. Slična je to pojava – doseljavanje cijele velike obiteljske zadruge kao u slučaju prezimena/obitelji Bubreg (tri obitelji odjednom) ili Barac (pet obitelji u jednom desetljeću). Samo što će ovi trajno – sve do danas – ostati unutar hrvatsko-šokačkog korpusa Mohača, dok će se obitelji Bošnjak i Bošnjaković seliti u druge krajeve, možda baš u okolicu Pečuha gdje će ovo prezime biti među najčešćima unutar hrvatskih zajednica Semelja, Ate, Udvara, Kukinja…

Zaključak

Na temelju analiziranih podataka može se zaključiti da se s vremenom smanjuje uloga migracijskih procesa u demografskom razvoju Mohača, a stabilizaciju populacije primarno preuzima prirodni prirast unutar već formirane društvene sredine. Provedena kvantitativna analiza sugerira da je teza o homogenoj seobi isključivo iz srebreničkog kraja, kao jedinstvenog nukleusa formiranja hrvatske zajednice u Mohaču, povijesno neutemeljena. Izvori ukazuju na to da je grad funkcionirao kao sabirno središte za disperzirano, ratom zahvaćeno izbjeglo stanovništvo s hrvatskih i bosanskih prostora koje je privremeno boravilo u različitim baranjskim i bačkim naseljima. Civilna i crkvena uprava uspjele su fiskalnim olakšicama i administrativnim mjerama privući i usmjeriti ove populacije te ih naseliti u organizirane urbane i seoske zajednice, unutar kojih su ubrzo konsolidirali svoju lokalnu etnojezičnu zajednicu.

Do provođenja komparativnih analiza za širi prostor južne Ugarske i sjeverne Hrvatske ove spoznaje ostaju na razini argumentirane teorije, no migracijski karakter formiranja mohačke zajednice već je sada posve jasan. Daljnji smjer istraživanja zahtijeva rekonstrukciju socijalnih mreža analizom kumstvenih veza u maticama. Također je nužno proširiti heurističku osnovu na istraživanje matičnih knjiga okolnih naselja u kojima su obitavale hrvatske zajednice Južne Ugarske i Slavonije, u razdoblju kada demografska granica između tih dviju regija nije bila tako striktno povučena kao danas.

Literatura

BÁRTH 1998 = BÁRTH J. Újratelepítési modellek a XVIII. századi Bácskában. Kamarai és magánföldesúri kolonizáció // Bárth J. (ed.) Bács-Bodrog vármegye történeti és néprajzi öröksége. Kecskemét, 1998. 45–68.

ERDŐSI, LEHMANN 1974 = ERDŐSI F., LEHMANN A. Mohács földrajza. Mohács városi Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya. Mohács, 1974.

FERKOV 2014 = FERKOV J A baranyai horvátok közművelődéstörténete a dualizmus korában (1967–1918). PhD értekezés. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola. PTE. Pécs. 2014. Web: https://pea.lib.pte.hu/items/e0ce9574-bef7-4363-a2fb-7074150e3b71

FERKOV 2019 = FERKOV J. Sokacok – Šokci. Mohács Város Önkormányzata. 2019.

FERMENDŽIN 1892 = FERMENDŽIN E. Acta Bosnae, Potissimum Ecclesiastica. Academia Scientiarum et Slavorum Meridionalium. Zagreb. 1892

FÖLKER 1900 = FÖLKER J. Mohács története. Mohács város kiadványa. Mohács: Rosenthal Márk könyvnyomdája 1900.

HERMANN 1998 = HERMANN E. I. Bátaszék és környéke. – Bátaszék lelkipásztorai. Kisebb tanulmányok // Biczi A., Papp L. (eds.). A bátaszéki II. Géza Gimnázium Tudományos Diákkörének kiadványai. Bátaszék, 1998. Elektronsko izdanje: https://gezagimi.hu/archivum/gimnazium/kiadvanyaink/hermann/index.html

KDM MO-15 = KDM Kanizsai Dorottya Muzej, zvučni arhiv, digitalizirana zbirka Nr: MO-15.

KITANICS, SOKCSEVITS 2009 = KITANICS M., SOKCSEVITS D. Kontinuitás vagy diszkontinuitás: Baja lakossága a Rákóczi szabadságharc előtt, és azt követően // Bácsország Vajdasági Honismereti Szemle, 2009. 49. 11–13.

KITANICS 2014 = KITANICS M. A Magyarországra irányuló horvát migráció a 16–18. században. PhD értekezés. Pécs: PTE – Földtudományi Doktoriskola, 2014.

MAŽURAN 1966 = MAŽURAN I. Popis Zapadne i Srednje Slavonije 1698. i 1702. godine. Historijski Arhiv u Osijeku, Građa za historiju Osijeka i Slavonije, knjiga 2. Osijek, 1966.

MAŽURAN 1989 = MAŽURAN I. Izvještaji Craffine komisije o uređenju Slavonije i Srijema nakon osmanske vladavine 1698. i 1702. godine, Sveučilište u Osijeku i Historijski Arhiv u Osijeku Građa za historiju Osijeka i Slavonije, knjiga 7. Osijek 1989.

MAŽURAN 1993 = MAŽURAN I. Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga. Zavod za znanstveni rad HAZU, Radovi Zavoda za znanstveni rad u Osijeku. Osijek 1993.

MÁTÉ 2021 = MÁTÉ G. „… Most van ideje a marhahajtásnak!“ A Dél Dunántúl pusztulása 1683–1685-ben. Pécs – Budapest: PNEKAT – L'Harmattan Kiadó – TIT Kossuth Klub Egyesület, 2021.

MOAČANIN 2001 = MOAČANIN N. Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001.

SAROSÁCZ 1965 = SAROSÁCZ GY: A mohácsi kerámia és története // Dunántúli Dolgozatok 6. A Pécsi Janus Pannonius Múzeum Kiadványai Nr. 6. Pécs, 1965.

SAROSÁCZ 1973 = SAROSÁCZ Gy. Magyarország délszláv nemzetiségei // Népi Kultúra – Népi Társadalom. VII. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 369–386.
ŠAROŠAC 2008 = ŠAROŠAC Đ. / SAROSÁCZ Gy. Slaveni u Baranji prije dolaska Mađara i za vrijeme Arpadovića – Honfoglalás előtti és Árpád-kori szlávok Baranyában. Pečuh, 2008.
ŠOKČEVIĆ 2016 = ŠOKČEVIĆ D. Hrvatska od stoljeća 7. do danas. Zagreb: Durieux, Društvo Mađarskih Znanstvenika i Umjetnika u Hrvatskoj, 2016.
SOKCSEVITS 2022 = SOKCSEVITS D. A magyarországi horvátok rövid története. Budapest: Croatica, 2022.
SUDÁR-VARGA 2020 = SUDÁR B. – VARGA Sz. A mohácsi kistérség települései a 17. század utolsó negyedében // Haramza M., Kovaliczky G., Bertók G., Simon B., Galambos I., Türk A. (eds.). Eke mentén, csata nyomában – A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei. A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai 17. Budapest, 2020. 33–49.
SZITA 1974 = SZITA L. Adatok a török alól felszabadult Baranya megye népességtörténetéhez (1686–1715) // A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1973. Pécs: Baranya Megyei Levéltár, 1974. 115–158.
SZITA 1987 = SZITA L: A pécsi püspökség birtokainak benépesülése a XVIII. század első felében // Szita L. (ed.) Dél-Dunántúl története a török kiűzésének időszakában (1686–1720). Pécs: Baranya Megyei Levéltár, 1987. 211–245.
UNYI 1943 = UNYI B. A mohácsi ferencesek története. Gyöngyös: Kapisztrán-Nyomda, 1943.
UNYI 1947 = UNYI B. Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története. Gyöngyösi Ferences Könyvek. Budapest, 1947.
VEGH 2022 = VEGH A. Demografski i društveni razvoj Martinaca u 18. i 19. stoljeću, SLAVVARIA 1/2022. 151–165. DOI: 10.15170/SV.1/2022.151
VEGH 2025 = VEGH A. 2025 Demografski i društveni razvoj hrvatskih naselja kraj Drave u XVIII. stoljeću prema podacima matičnih knjiga rođenih – objavljivanje u tijeku.

The Croat-Šokci Community in the City of Mohács in the 18th Century: Demographic Foundations and Migration Trends. Until the 1970s, the sub-ethnic groups of Croats in Hungary were concentrated primarily in rural areas along the country's southwestern and western borders. The Croat-Šokac population of Mohács was one of the exceptions that managed to preserve its cultural and national identity for centuries within an urban setting. This situation in itself drew special attention to the community, not to mention other factors—such as the town's 20th-century history, the „Busójárás" festival at carnival time, and the outstanding tradition of tambura/tamburitsa bands (unique in Hungary)—that elevated the community's significance within the cultural context of the Carpathian Basin. In this study, we examine the custodians and bearers of these cultural elements and the process by which the Croat-Šokac community formed during the post-Ottoman era, spanning the period from the late 17th century to the mid-18th century. Drawing on parish

register entries dating back to 1723 and nominal tax rolls kept since the 1690s, we aim to present the composition, changes, migration patterns, and demographic dynamics of the town's Croat population. Considering these findings, we also evaluate existing theories and legends regarding the origins of the Mohács Croat-Šokac community.

Keywords: Mohács, Croats – Šokci, demography, birth registers, population migration, post-Ottoman period

Végh Andor, PTE BTK Szlavisztika Intézet, Horvát Tanszék. Pécs
E-mail: vegh.andor@pte.hu

Blazsetin István, PTE BTK Szlavisztika Intézet, Horvát Tanszék. Pécs
E-mail: blazsetin.istvan@pte.hu